

СТРУКТУРА ОРГАНІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ ХОРОВОЇ САМОДІЯЛЬНОСТІ

A Розглянуто структуру організації студентської хорової самодіяльності. Розкрито педагогічну сутність і зміст даного поняття як суб'єкта виховання. З'ясовано, що структура організації студентської хорової самодіяльності відображає поліфункціональну художньо-творчу діяльність, зміст якої розкривається в інтеграції виховної, розвивальної та рекреаційної функцій, спрямованих на активізацію і творчий розвиток особистості. Обґрунтовано, що структура організації зазначеного феномену розглядається як сукупність стійких зв'язків і складається із взаємопов'язаних напрямів художньо-творчої діяльності – її підструктур: організаційної, соціокультурної спрямованості, організаційних форм художньо-творчої діяльності, спільної діяльності, морально-етичного і психологічного комфорту, міжособистісних відносин, міжколективних зв'язків, керівництва хоровою самодіяльністю. Зазначені підструктури мають взаємозалежний характер і відображають творчу взаємодію учасників хорової самодіяльності.

Ключові слова: хорове мистецтво; студентська хорова самодіяльність; структура організації; хоровий колектив; художньо-творча діяльність

S *Sinenko Oksana. The student choral activity organizational structure.*

The topicality of the problem. One of the main tasks of higher education institutions of non-artistic orientation is creating conditions for the formation of the creative personality of student youth by involving them in various types of amateur art. Participation in choral cultural and leisure groups will promote the realization of natural abilities and talents of the individual, as well as the acquisition of the necessary knowledge, skills and abilities of interpersonal interaction by mastering and manifesting in public the best examples of choral music. Therefore, it is important to clarify sense and student choral activity organizational structure as a specific art phenomenon. **The purpose of the article is** to substantiate the student choral activity organizational structure, clarify its sense and show its educational potential as an effective means of personality socialization. The task is to analyze the scientific sources of the problem. **Methods.** of the article, The following general scientific theoretical methods are used in the article according to defined tasks: art history analysis, educational and psychological literature. **Results.** It was clarified that the student choral activity organizational structure shows poly-functional artistic and creative activity, which meaning is accomplished in the integration of pedagogical, developmental, and recreational functions, aimed at activation and creative development of personality. It was proved that the organizational structure of the phenomenon is seen as a summation of strong connections and consists of the following interconnected directions of artistic and creative activity: organizational, social and cultural determination, organizational forms of artistic and creative activity, common activity, moral and ethical and psychological comfort, interpersonal relations, intergroup connections, leading of choral activity. It was justified, that student choral activity organizational structure and mechanisms of interaction between its participants are arisen and defined by the practice of choral singing, they depend on the style, methods, and systems of a ruling of this process. **Perspectives.** Our scientific research of student choral activity organizational structure revealed the diversity of specific features, which need a further scientific generalization of highlighting aspects of real artistic practice in conditions of modern social and cultural reality.

Key words: choral art; student choral activity; organization structure; choral group; artistic and creative activity

Сіненко Оксана Олександрівна, кандидатка педагогічних наук, доцентка кафедри музичного мистецтва, Приватний вищий навчальний заклад «Київський університет культури», Україна

Sinenko Oksana, Candidate of Pedagogical Science, Associate Professor, Department of Music, Private Institution of Higher Education «Kyiv University of Culture», Ukraine

E-mail: oxy_sinenko@ukr.net

Актуальність проблеми. Соціокультурна реальність сьогодення характеризується поступовим динамічним розвитком духовності нації, що заснована на гуманістичних і демократичних засадах і спрямована на соціальне виховання студентської молоді у закладах вищої освіти. Створення умов для формування творчої особистості майбутнього фахівця, реалізації його природних здібностей і талантів стає можливим шляхом залучення студентів до різних видів аматорської художньої творчості, зокрема до хорової самодіяльності.

Хорове мистецтво як соціокультурний феномен є своєрідним засобом відображення загальнолюдських цінно-

стей суспільства, нації, народу. Вхідження молоді людини до аматорського хорового колективу передбачає усвідомлення і прийняття певних форм і методів репетиційних занять, умов міжособистісної та міжколективної взаємодії, включення у багатограний простір хорового мистецтва, оскільки така поліфункціональна діяльність спрямована на оволодіння загальними способами художньо-виконавської практики шляхом опанування і маніфестації на публіці кращих зразків творів національної і світової хорової музики.

У зв'язку з цим важливо з'ясувати зміст і структуру організації студентської хорової самодіяльності як специфічного художнього явища.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Питанням організації та методики роботи з хоровими колективами різних видів присвячені дослідження Г. Голика, Р. Гудяліса, Г. Дмитрієвського, А. Єгорова, В. Закутського, С. Казачкова, А. Карпуна, А. Козир, В. Краснощочкова, Ю. Кустова, П. Левандо, А. Мархлевського, Н. Нарожної, Л. Остапенко, К. Пігрова, С. Попова, В. Сафонові, Л. Сверлюк, Є. Смірної, В. Соколова, Ю. Соколовського, Р. Толмачова, В. Чабанного, П. Чеснокова та ін., результати яких використовуються у процесі підготовки студентів диригентсько-хорових спеціальностей.

Теоретичним підґрунтям структури організації студентської хорової самодіяльності є: параметрична концепція розвитку контактних груп і колективів (А. Макаренко, Б. Паригін, Л. Уманський); теорія діяльнісного опосередкування міжособистісної взаємодії (К. Альбуханова-Славська, А. Петровський, С. Рубінштейн); соціокультурна спрямованість групових процесів (Л. Ержемський, М. Ковалик, Н. Цимбалюк); обґрунтованість специфіки реальної предметної діяльності колективу (Є. Кузьмін, Я. Коломинський, Ю. Платонов); продуктивність реалізації сумісної соціально-значущої діяльності як умови позитивних зрушень у сфері міжособистісних контактів, взаємодії, що в цілому забезпечує ефективність становлення і розвитку студентського колективу (І. Голубєва, В. Семиченко, П. Просецький).

Саме у руслі параметричної концепції детальніше спостерігається процесуальний характер розвитку студентської спільноти на рівні номінальної групи, асоціації, кооперації колективу, надається можливість визначити у цілісній структурі організаційну єдність групових підструктур, а також здійснити інтегральну оцінку динаміки розвитку студентських груп та їх перебіг на вищій щабель – тобто формування колективу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз праць вищезгаданих науковців дає змогу констатувати, що автори розглядають переважно питання організації та методики роботи з дитячими, аматорськими, професійними та спеціалізовано-навчальними хоровими колективами, однак питання специфіки організації студентського хорового аматорства в них не висвітлено.

Метою статті є обґрунтування структури організації студентської хорової самодіяльності, визначення її змісту, а також розкриття педагогічного потенціалу зазначеного феномену як ефективного засобу соціалізації особистості. Завдання – здійснення аналізу наукових джерел із заданої проблеми.

Викладення основного матеріалу дослідження. Структуру організації студентської хорової самодіяльності розуміємо як цілісність, що відображає поліфункціональну художньо-творчу діяльність і передбачає використання сукупності засобів, методів, форм, які позитивно впливають на соціалізацію як процес засвоєння виконавцями

суспільних і культурних цінностей музичного мистецтва. Зміст організації зазначеного феномену розкривається в інтеграції педагогічних функцій (виховної, розвивальної, рекреаційної), спрямованих на активізацію і творчий розвиток особистості в соціокультурному просторі.

Виховна функція спрямована на формування гуманістичного світогляду, художніх смаків, ціннісних орієнтацій, моральних імперативів, естетичного ставлення до мистецтва хорового співу; стимулювання до творчої активності студентів через самоврядування у вирішенні питань, пов'язаних із життєдіяльністю колективу; налагодження міжособистісних зв'язків між учасниками і керівником на основі співтворчості; змістовне проведення культурного дозвілля.

Розвивальна функція характеризується розширенням загального кругозору студентів, набуттям художніх знань з різних напрямів культури і мистецтва, оволодінням виконавських умінь і співацьких навичок у процесі освоєння різнопланового музичного репертуару, розвитком творчих здібностей і якостей під час концертних виступів, а також умінням аналізувати, планувати, прогнозувати, оцінювати виконавські результати.

Рекреаційна функція полягає у відновленні фізичних та інтелектуальних сил студентів у процесі художньо-творчої діяльності; розвитку художньо-образної сфери засобами музики; реалізації інтересів і потреб, а також зорієнтованості на самореалізацію [1; 2; 7; 8].

Аналіз наукової літератури дозволив обґрунтувати структуру організації студентської хорової самодіяльності, виявити значущі її складники – підструктури, охарактеризувати специфічні ознаки продуктивного функціонування у цілісній взаємодії.

До структури організації студентської хорової самодіяльності нами віднесено низку підструктур: організаційна, соціокультурної спрямованості, організаційних форм художньо-творчої діяльності, спільної діяльності, морально-етичного і психологічного комфорту, міжособистісних відносин, міжколективних зв'язків і підструктура керівництва хоровою самодіяльністю.

Організаційна підструктура передбачає такі етапи: формування колективу шляхом залучення виконавців, прослуховування кожного з метою виявлення музичних здібностей (музичного слуху, метро-ритмічного чуття, музичної пам'яті, вокальних даних) і створення хорових партій, здійснення психолого-педагогічної діагностики учасників для обрання активістів – «художньої ради» із чітким розподілом завдань між ними, узгодженість їхніх дій і контроль за виконанням рішень, спільне планування етапів художньо-творчої діяльності, колективне обговорення репертуарної політики, а також дотримання офіційних взаємовідносин на рівні «керівник – колектив», чітке визначення норм взаємодії, забезпечення колегіального вирішення різних питань, пов'язаних із організаційними аспектами життєдіяльності.

Підструктура соціокультурної спрямованості пов'язана з тим, що хорова самодіяльність виступає «дієвим фактором формування культурно-творчої особистості, що спроможна сприймати та оцінювати естетичні явища в житті, природі, мистецтві, діючи за законами краси. Така діяльність здатна сприяти відновленню цілісного бачення і створення нового світогляду, який ґрунтується на притаманному людині менталітеті» [5, с. 5].

У цьому контексті завданням керівника є стимулювання інтересів молоді до хорового мистецтва, підвищення її загальнокультурного рівня, що здійснюється шляхом проведення лекцій-бесід, колективних відвідувань концертів і культурно-історичних пам'яток, зустрічей із відомими діячами культури і мистецтва, ознайомлення учасників із різноманітним жанром музичного репертуару в рамках спільного прослуховування й перегляду аудіо-, відеозаписів хорових творів у виконанні провідних колективів світу з подальшим їх обговоренням.

Підструктура організаційних форм художньо-творчої діяльності залежить від складу хорового колективу, рівня музичної, у тому числі й вокальної підготовленості його учасників. Практика свідчить про те, що «в роботі хорового класу закріпились такі організаційні форми: заняття (репетиція) – як основна форма роботи навчального хору. Репетиції бувають – загальногрупові (колективні), групові (кілька хорових партій), дрібногрупові (окремі хорові партії); індивідуальні (з окремими виконавцями, зокрема солістами)» [6, с. 388].

Отже, основою репетиційного процесу є робота над партитурою шляхом засвоєння хорових партій учасниками колективу, опрацювання вокально-технічних прийомів, усвідомлення інтерпретації музики через відтворення її художньо-образного змісту. Результатом художньо-творчої діяльності є виконання опрацьованого репертуару на концертах, конкурсах і фестивалях.

Підструктура спільної діяльності відображає діалектичні взаємозв'язки між керівником і співаками-аматорами.

З цього приводу С. Федюра констатує: «Мабуть, справжній творчий союз в хоровому колективі можливий лише за однієї умови: якщо це колектив однодумців, об'єднаних розумінням високого покликання хорового мистецтва, спільними поглядами на музику і справжньою довірою і повагою до диригента та один до одного. І як наслідок, єдність розуміння, переживання і втілення музичних творів, не нав'язане сторонньою волею, а народжене потребою в такій єдності. Це зовсім не виключає можливості пошуку, сумнівів, суперечок у процесі роботи над твором. Проте кінцевий результат, вистражданий у спільному пошуку, повинен задовольнити всіх, як нагорода за творчу працю» [10, с. 72].

Під час спільної діяльності учасники набувають художньо-творчого досвіду шляхом здійснення колективного пошуку у вирішенні проблемних питань, пов'язаних як із художньою творчістю, так і з життєдіяльністю всього ко-

лективу. Прийняття колегіальних рішень й обговорення здобутків колективної діяльності у процесі продуктивного діалогу сприяє досягненню цілісного сприйняття творів мистецтва, їхньому активному співпереживанню, пропущенню через призму власного бачення світу, колективному обговоренню різних за стилем, характером, формою хорових творів, оцінювальному ставленню до вивченого, опрацьованого й апробованого у формі концертного виступу репертуару.

Зміст підструктури морально-етичного і психологічного комфорту полягає у відчутті кожним учасником власної значущості, людської гідності, емоційної ідентифікації з духовністю у спільній діяльності, прагнення до ціннісно-орієнтаційної єдності з колективом і досконалості.

Р. Толмачов зауважує, що «основним завданням керівника у роботі з хоровим колективом повинно стати утворення умов для перманентного процесу засвоєння учасниками моральних цінностей, норм і правил, формування культурної, високоморальної людини, здатної самостійно, творчо мислити, відповідати за прийняті рішення, позитивно перетворювати навколишній світ» [9, с. 220].

Отже, залучення студентської молоді до участі у хоровій самодіяльності сприяє формуванню морально-етичних імперативів, засвоєнню багатств духовної культури, вихованню моральних якостей, що регулюють взаємовідносини, узгоджують дії і вчинки у сфері життєтворчості. Під час педагогічно організованої художньо-творчої діяльності здійснюється постійний емоційний вплив на особистість, створюються умови для розвитку її смаків, інтересів, уподобань.

Підструктура міжособистісних відносин спрямована на налагодження ефективної взаємодії як між керівником і хористами, так і на рівні учасників між собою. Для того, щоб таке спілкування було продуктивним, важливим є наявність спільного інтересу учасників на забезпечення успіху діяльності колективу, постійне прагнення кожного щодо художньо-творчого зростання, збагачення тезаурусу, а також взаєморозуміння й взаємодопомога у процесі творчої взаємодії.

Н. Медведєва підкреслює, що «одна з головних задач в хоровому колективі – виховання шанобливих відносин між його учасниками. Захоплення хоровим співом виникає не одразу. Необхідна система психологічних контактів, здатних згуртувати людей в єдиний колектив: спільне відвідування мистецьких заходів, вечорів відповинку, поздоровлення з Днем народження учасників хору, творча дружба із самодіяльними і професійними колективами, екскурсії» [4, с. 122-123].

Отже, хорова самодіяльність для студентської молоді є сферою, в якій вони виступають у нових ролях, розкривають свої природні властивості, якості та здібності і тим самим прагнуть до самовираження, набуття конкретних знань, умінь і навичок міжособистісного спілкування. Результативність міжособистісних зв'язків можлива лише в

тому випадку, якщо художньо-творчий процес буде проходити на основі створення позитивного психологічного клімату, згуртованості, ціннісно-орієнтаційної єдності колективу та демократичного стилю управління.

Підструктура міжколективних зв'язків виявляється в організації продуктивних зв'язків між однопрофільними колективами з метою збагачення змістовного наповнення духовно-естетичної сфери життєдіяльності колективів, стилю і способів міжособистісних контактів, реалізації потенційних можливостей культурного дозвілля студентської молоді з акцентуванням на його духовній насиченості шляхом спільної участі у культурно-дозвіллевих проєктах, концертах. Результатом такої взаємодії є постійне удосконалення, розширення загального кругозору, оволодіння досвідом інших колективів, уміння оцінювати виконавську діяльність, бути відповідальними, здійснювати допомогу, товариську підтримку.

Підструктура керівництва хоровою самодіяльністю визначається підготовленістю до організаторської діяльності, наявністю специфічних індивідуальних властивостей, здібностей, а також проявом хормейстерської творчості.

Поділяємо точку зору А. Кифенко та Т. Романової, які зазначають, що «діяльність диригента хорового колективу є поліфункціональною, вона уособлює симбіоз так званих внутрішніх професій – диригента, музиканта, педагога, організатора, психолога, артиста. Керівник хорового колективу є прикладом сильної волі, без якої неможливо здійснювати індивідуальні трактування творів й об'єднувати виконавців у єдиний творчий колектив; високого володіння концентрованою і диференційованою увагою, без чого неможливо контролювати процес виконання; гостроти уваги, без якої неможливо коректувати процес звучання; яскраво вираженої комунікабельності – здатності розуміти і бути зрозумілим, без чого неможливий контакт з виконавцями» [3, с. 133-134].

Отже, керівництво колективом студентської хорової самодіяльності полягає у спрямованості на стимулювання активного ставлення учасників до мистецтва хорового співу: забезпечення їх системними музично-теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками, а також операційними можливостями музично-виконавської діяльності в колективній творчості; розвиток самостійності та ініціативи в процесі спілкування з мистецтвом; реалізацію співтворчості у поліаспектній художній хормейстерській діяльності, пов'язаній з хоровим співом; впливати на учасників, заряджати художньо-образними емоціями у виконанні творів, вирішувати проблеми життєдіяльності хору. Важливим є авторитет (залежно від стилю керування) керівника серед студентів, що виражається в почутті довіри, поваги, в шанобливому ставленні до певних заслуг, професійної компетентності диригента хору.

Визначені підструктури організації студентської хорової самодіяльності мають взаємопов'язаний характер

і відображають творчу взаємодію її учасників. Процес управління зазначеним феноменом опосередковується різними впливовими факторами соціально-культурної сфери, засобами масової інформації, особливостями життєдіяльності студентства як специфічної групи суспільства, настановами, ціннісними орієнтаціями, мотивами, інтересами тощо.

Результати дослідження. Структура організації студентської хорової самодіяльності, механізми взаємодії її учасників утворюються й визначаються практикою хорового співу та залежать від стилю, методів і системи керівництва цим процесом. Змістовне наповнення, координація і контроль групової життєдіяльності сприяє розширенню спектру ініціативи студентів і підвищує їхню особистісну відповідальність у вирішенні поставлених завдань. Такі підходи потребують колективних зусиль і конкретних дій, які забезпечуватимуть підвищення рівня соціальної активності студентства.

Висновки. Встановлено, що структура організації студентської хорової самодіяльності характеризується різноманітністю відносин її учасників із середовищем, в якому вони взаємодіють, розвиваються, набувають нового соціального статусу. У зв'язку з цим очевидно, що значна і беззаперечна роль у здійсненні процесу соціалізації студентів належить керівнику. Це створення соціально-педагогічних умов для набуття співаками-аматорами соціального досвіду, успадкування духовних надбань, що містяться в хоровому мистецтві, формування їхньої свідомості, гідності, толерантності в оволодінні ними естетичного бачення світу і визначення особистого місця в ньому, розвитку здібностей і повноцінної їх реалізації в художньо-творчій діяльності, організації співробітництва і співтворчості в процесі педагогічного керівництва студентським аматорським хором, а також налагодженням позитивного морально-психологічного клімату.

Перспективи подальших розвідок. Наші наукові пошуки стосовно організаційної структури студентської хорової самодіяльності виявили багатоманітність специфічних ознак, які потребують подальшого наукового узагальнення щодо висвітлення аспектів реальної художньої практики в умовах сучасної соціокультурної реальності.

Список використаних джерел

1. Давидовський К. Ю. Хорове мистецтво в культурно-мистецькому середовищі (на прикладі творчої діяльності жіночого хору Київського інституту музики ім. Р.М. Глієра). *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2014. № 2. С. 179–184.
2. Добронравова С. А., Шевченко В. В. Розвиток народного хорового виконавства в суспільстві на сучасному етапі. *Культура України* : зб. наук. праць. 2018. Вип. 61. С. 41–52. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5325.061.05>. URL: <http://ku-khsac.in.ua/article/download/136488133512>
3. Кифенко А. М., Романова Т. В. Постаєть диригента навчального хорового колективу. *Інноваційна педагогіка. Серія: Теорія і методика професійної освіти*. 2019. Вип. 19, т. 1. С. 130–134.

- Медведева Н. М. Організаційно-педагогічні умови роботи аматорського хорового колективу *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Педагогічні науки. 2014. Вип. 125. С. 121–125.
- Мосалев Б. Г. Досуг: методология и методика социологических исследований : учеб. пособ. Москва, 1995. 92 с.
- Нарожна Н. І., Виноградча Д. В., Лебедкіна І. Є. Деякі аспекти проведення занять хорового класу в контексті дисципліни «Методика викладання фаху». *Молодий вчений*. 2017. № 11 (51). С. 385–391.
- Остапенко Л., Іваниш А. Хорове аматорство в сучасній Україні. *Імідж сучасного педагога* : електрон. наук. фах. журн. 2018. № 5 (182). С. 69–73. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-5\(182\)-69-73](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-5(182)-69-73). URL: <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/184969>
- Робота з самодіяльним хором : метод. реком. / уклад.: А. М. Карпінець, Д. В. Виноградча, І. Є. Лебедкіна. Київ : Ліра-К. 2017. 32 с.
- Толмачов Р. В. Особливості теорії та методології роботи з дитячим хором. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 4. С. 216–222.
- Федюра С. А. Хорове виконавство на сучасному етапі. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 1. С. 71–74.
- Kyfenko, A. M., & Romanova, T. V. (2019). Postat' dyryhenta navchal'noho khorovoho kolektyvu [The figure of the conductor of the educational choir]. *Innovatsiyna pedahohika [Innovative pedagogy]*, 19, 1. 130-134 [in Ukrainian].
- Medvedyeva, N. M. (2014). Orhanizatsiyno-pedahohichni umovy roboty amatorskoho khorovoho kolektyvu [Organizational and pedagogical conditions of work of amateur choir]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka [Scientific notes of Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vynnychenko]*, 125. 121-125 [in Ukrainian].
- Mosalev, B. G. (1995). *Dosug: metodologiya i metodika sotsiologicheskikh issledovaniy [Leisure: methodology and methods of sociological research]: a tutorial*. Moskva [in Russian].
- Narozhna, N. I., Vynogradcha, D. V., & Lebedkina, I. Ye. (2017). Deyaki aspekty provedennya zanyati khorovoho klasu v konteksti dystsypliny «Metodyka vykladannya fakhu» [Some aspects of conducting choir classes in the context of the discipline «Methods of teaching the profession»]. *Molodyy vcheny [A young scientist]*, 11 (51). 385-391 [in Ukrainian].
- Ostapenko, L., & Ivanysh, A. (2018). Khorove amatorstvo v suchasni Ukraini [Choral Amateurism in Modern Ukraine]. *Imidzh suchasnoho pedahoha [Image of the modern pedagogue]*, 5 (182). 69-73. DOI: <https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-5>. Retrieved from <http://isp.poippo.pl.ua/article/view/184969> [in Ukrainian].
- Karpinets, A. M., Vinogradcha, D. V., & Lebedkina, I. E. (Comps.). (2017). *Robota z samodiialnym khorom [Working with an amateur choir]: a method*. rivens. Kyiv: Lira-K Publishing House [in Ukrainian].
- Tolmachov, R. V. (2017). Osoblyvosti teoriiy ta metodolohiyi roboty z dytyachym khorom [Features of the theory and methodology of work with children's choir]. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi kerivnykh kadriv kultury i mystetstv [Bulletin of the National Academy of Management of Culture and Arts]*, 4, 216-222 [in Ukrainian].
- Fedyura, S. A. (2013). Khorove vykonavstvo na suchasnomu etapi [Choral performance at the present stage]. *Naukovi zapysky NDU im. M. Hoholya [Scientific notes of NDU named after M. Gogol]*, 1, 71-74 [in Ukrainian].

References

- Davydovsky, K. Yu. (2014). Khorove mystetstvo v kulturno-mystetskomu seredovyshchi (na prykladi tvorchoi diialnosti zhinochoho khoru Kyivskoho instytutu muzyky im. R. M. Hliiera) [Choral art in the cultural and artistic environment (as an example of the creative activity of the women's choir of the Kiev Glier Institute of Music)]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kulturu i mystetstv [Bulletin of the National Academy of Management Personnel of Culture and Arts]*, 2, 179-184 [in Ukrainian].
- Dobronravova, S. A., & Shevchenko, V. V. (2018). Rozvytok narodnoho khorovoho vykonavstva v suspilstvi na suchasnomu etapi [Development of folk choral performance in society at the present stage]. *Kultura Ukrainy [Culture of Ukraine]*, 61, 41-52 [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 22.02.2021